

שמעתא עמיקתא

גליון תנ"ה | פרשת חיי שרה | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

פניני הלכה

האם המתפלל על צרתו

צריך להתפלל בלחש

א - איתא בברכות (לא) אמר רב המנונא כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה, וחתה היא מדברת על לבה מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו, רק שפתיה נעות מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו, וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו, ויחשבה עליו לשכורה מכאן ששכור אסור להתפלל. ולעיל מינה (כד): אמרינן המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטיף אמונה, המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביא השקר וכו'. אמר רב הונא לא שנו אלא שיכול לבו לכוין את לבו בלחש, אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש מותר. וה"מ ביחיד אבל בצבור אתי למטרד.

והובא לדינא ב**שו"ע** (סי' קי"א) - המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות וכו'. לא יתפלל בלבו לבד, אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו, ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו, והני מלי בינו לבין עצמו אבל בציבור אסור דאתי למטרד צבורא.

ב - ויל"ע היכא דאינו מתפלל תפלת י"ח, אלא שאר התפילה, או המתפלל על צרתו אם צריך גם כן להתפלל בלחש [כל שיכול לכוין לבו], או דהאי דינא אינו אלא בתפילת י"ח.

ולכאוי יש להביא ראיה ממקור ההיא דינא, דהלא חנה התפילה על צרתה שלא היו לה ילדים, ומתפילה זו ילפינן דיש להתפלל בלחש. ואי"כ חזינן דאף שאר תפילה יש להתפלל בלחש.

ואכן ה**חיד"א** בספרו **פתח עינים** (ברכות לא) כתב - וקולה לא ישמע מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו, ויחשבה עליו וכו', קשה אטו לא ידע עליו שאסור להגביה קולו בתפלה, ואפשר דסבר דדוקא בתפלה קבועה ערב ובוקר וצהריים דזמן תפלה לכל היא, אבל כשמתפלל על דבר פרטי שלו שלא בזמן התפלה שרי, דכיון דבזמן התפלה קבועה אינו מגביה קולו סגי, ומשויה חשבה עליו לשכורה, וזהו שאמר מכאן שאסור להגביה קולו "בתפלתו" דיקא, כלומר אף תפלתו פרטית שלו אסור להגביה קולו ודוק"י. עכ"ד.

והו"ו והביא דבריו אלו לדינא בספרו **מחז"ב** (סי' קי"א) ובספרו **קשר גודל** (סי' י"ב אות ג - ויע"ש דכתב בלשון "אפשר", ואולי קאי על הא דהוסיף שם דאפי' לאזניו לא ישמיע, וכן נראה מהמקורות שציין שם) והביאו **שערי צדק** (שם סי' ק"ו).

אולם ה**מב"ט** בספרו בית א-להים (שער התפילה פ"ח) אחר דביאר דהמתפלל בקול רם הוא כנביא הבעל, הקשה ממה שמצאנו בכמה מקומות ענין תפילה בלשון צעקה, שהוא הרמת קול, כמו שמצאנו למשה (שמות ח"ח, במדבר י"ב) ויצעק משה אל ה' וכו', ובישראל (שמות י"ד) ויצעקו בני ישראל אל ה', ויצעק אל ה' (במדבר כ"ט), וכן בכמה מקומות בתהילים (קמ"ה ו) זעקתי אלך ה'. וכתב לבאר - ונוכל לומר בתירוץ זה כי התפילות הסדורות בכל יום שלא בעת צרה, הוא שאין ראוי לאומרם בקול, כיון שהוא יתפלל בלחש, אבל התפילות שמתפללים בעת הצרה והצער אינן שיתפלל אותם האדם בנחת מצד צערו, ולכן הוא צועק בקול רם, להורות שהוא מכיר ומרגיש הצער שהוא בו ואין מי שיצילהו כי אם הוא יתברך. ע"ש.

וכיוצא"ם מציינו **ביפה ללב** (ח"א יושר לבב אות ה') ובנ"מ סי' קי"א סי' כ"ח) דהקשה על ההיא דינא דהמתפלל ישמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו, מהא דכתיב בתהילים (ע"ז ב') קולי אל ה' ואזעקה וכו'. וציין לדבריו בסי' צ"ה אות ד'. ושם כתב לחלק בין תפילה הנהוגה בכל יום לתפילה על דבר צרה ע"ש. ובח"ב קונטרס אחרון אות ה' (ובנ"מ סי' קי"א סי' כ"ח) ציין לדבריו הנ"ל, והוסיף וכתב - וזוה לא קשה ממי"ש זוהרה סדר ת"ח שרה דף קל"ב סוף ע"א) לכל האשה הנצבת עמך אמר ריב"ל וכמ"ש שם בסמוך ושועתי האזינה דא צלותא דאריס ה"ו נש קליה בעקתיה כמה דאת אמר ותעל שועתם אל ה' -אלהים. ובח"ג אות ה' (ובנ"מ שם סי' כ"ט) ציין שראה לדברי המב"ט הנזכרים ועלץ ליבו.

ובאתא ראיית החיד"א צ"ב, דהא ע"כ דלא ילפינן ומתפלת חנה לכל תפילה שמתפלל האדם, דהלא אמרינן שם (לא) - לכל האשה הנצבת עמך אמר ריב"ל מכאן שאסור לישוב בתוך ארבע אמות של תפילה, והאי דינא ודאי אינו אלא בתפילת י"ח, ועל כרחך דקים להו לחז"ל דהנך דינים ליתא אלא בתפילת י"ח.

ואף המב"ט שנקט ברישא התפילה צריכה להיות

בענין איסור נסיעה ברכב אוטונומי בשבת

א. איסור הפעלת חשמל בשבת ויו"ט. **ב.** עשיית איסור ע"י דבור. **ג.** עשיית מלאכת שבת ע"י דיבור או סגולה. **ד.** עוד בענין הני"ל. **ה.** מלאכה ע"י דיבור כשמגיע דבר אלקטרוני. **ו.** פטור של מלאכה שלא כדרכה. **ז.** ודבר דבר. **ח.** האם כל הנסיעה נגזרת אחרי דיבורו. **ט.** שביתת כלים. **י.** במקום הצלה מפני פקוח נפש.

בזמננו ניתן להפעיל הרבה מכשירים חשמליים ע"י לחיצת כפתור או ע"י דבור. וכמו כן מצויות מכוניות אוטונומיות חשמליות הנעות באופן עצמאי ללא צורך בהתערבות אנושית, והפעלות ע"י לחיצת כפתור ואף ע"י דבור. ושאל השואל מה טעם האיסור לנסוע במכונית כזו, ונפ"מ לענין מצב של פקו"י הדוחה שבת האם יש להעדיפה ע"מ למעט בחילול שבת.

א. איסור הפעלת חשמל בשבת ויו"ט

והנה איסור הפעלת חפצים ע"י חשמל, מצינו **לביט יצחק** (יו"ד ח"ב במפתחות לסי' לא) דס"ל דבכה"ג יש משום איסור מוליד. והובא בא**חי"ע** (ח"ג רס"ט), ולפ"י אין בזה אלא איסור דרבנן (ואי"כ נדלק גוף להט דבכה"ג י"ל שיש בזה אף משום איסור מבעיר דאו"). אולם דעת ה**חזו"א** (או"ח סי' לה סי"ק ב) דיש בזה איסור תורה משום בונה. ועיי"ש (סי' נ"ס סי' ט) שכתב: עוד דיש בזה משום תיקון מנא כיון שממילוד על תכנתו לזרם בתמידות וקרוב הדבר בזה בונה מה"ש כעושה כליו, והכבוי הוא סותר. וכבר האריך בזה במנ"ש (ח"א סי' יא). וע"י **בצי"א** (ח"ו סי' ו ועיי"ש סי' ה ח"ג סי' טו פ"ח) שאסור כי ע"י הפעלת המכשיר מכניס רוח חיים זרמי שיהא ראוי למילוי תפקידו אשר מקודם לכך נחשב כגוף מת. וכעין זה כת' **בש"כ** (פ"ח מילואים הגה לא).

ולפי דברי ה**חזו"א** י"ל דאף ביו"ט שאיסור הבערה לרוב הפוסקים הוא מדרבנן, איכא איסור תורה בהדלקת החשמל, משום שיש בזה בונה, וכן דעת ה**גר"נ"ק זצ"ל** (חוט שני יו"ט פ"ב סי' א אות ד) אלב"א דהחזו"א. וע"י עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון קפ"ד. ויש לדון אם שייך חששות הני"ל במכשיר הדלוק, כי באופן זה אין נותנים רוח חיים למכשיר, דהרי בלא"ה הוא פועל. ואי"כ י"ל דליכא בכה"ג משום בונה ולא משום תיקון מנא. ולענין איסור הגברת זרם, דעת ה**אג"מ** (או"ח ח"ד סי' פד - פה ח"ג סי' מב) דיש בה חשש איסור תורה בשבת. ודעת ה**מנח"ש** (ח"א סי' ט) דשרי. וע"י לחיצת כפתור חשיב עושה מעשה, ע"י **חזו"א** (שם סי' לו ד"ה הורש"ה).

ב. עשיית איסור ע"י דבור

וכי"ז כשעושה זאת ע"י מעשה. ויש לעיין מה הדין כשמפעיל את המכשיר ע"י קול, די"ל דעכ"פ פטור כי אין זה בכלל מעשה. והנה בשאר איסורים מצינו **בב"מ** (ז - זא) בענין החוסם פרתו או המנהיג כלאי בהמה ע"י קול דח"י האמוראים, רבי יוחנן מחיבב כי עקימת פיו הויה מעשה וריש לקיש פוטר כי קלא לא הויה מעשה.

וע"י **ברמב"ם** (שמיכות פ"ג ה"ה) שפסק כר' יוחנן דמחיב. **והרב המגיד והלח"מ** תמו עליו שהרי עושה פסק בהלי' סנהדרין (פ"ה ה"ה) דכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל בשם. הרי שעקימת פיו הויה מעשה. ו**בנח"מ** (סנהדרין שם) כת' ליישב שחסימה כיון שמהדיבור נמשך מעשה לאו שיש בו מעשה מיקרי, אבל מימר וכו' המעשה הנמשך אינו איסור, דהמעשה הוא שעושה מחולקין קדשים ולעשות חולקין קדש אינו איסור דאין האיסור אלא האמירה שהמירו באחר, עיי"ש. וכן נקט ה**באר הגולה** (ח"ו"מ סי' שלח אות א) ושכן כתוב בתוס' (בי"מ שם ד"ה רב). וע"י **בחנת"ס** (ח"ו ליקוטים סי' כד) מה שהקשה על הרמב"ם ומה שתיריך. **והשו"ע** ביו"ד (סי' רצ"ט סעי' יא השני) פסק בענין כלאי בהמה שאם הנהיגם כא' אפילו בקול, לוקה. ובח"מ (סי' שלח סעי' א) פסק בענין לאו חסימה דאי' החוסם אותה בשעת מלאכה אפי' חסמה בקול, לוקה, עיי"כ.

ולפ"י י"ל דבב"ד עקימת שפתיים חשיב מעשה כי נמשך אחר דיבורו מעשה סגירת מעגל חשמלי. וכעין זה מצינו **בהלכות קטנות** (ח"ב סי' נח) שכתב (שם) שההורג נפש ע"י שם או כישוף אפשר דכיון דבדיבורו עבד מעשה הו"ל דומיא דמימר וכזכור חץ להורג ועליהם נאמר חץ שחוט לשונם (תהילים קכ"ז). וכן דעת ה**חיד"א** (דבש לפי מעי' מ אות ה) דההורג בשם חייב דעקימת שפתיו הויה מעשה.

ג. עשיית מלאכת שבת ע"י דיבורו או סגולה

ובדרך זה מצינו אף בענין מלאכת שבת **במעשה רוקח** (שבת פ"ה ה"ה) שכתב דההורג בשבת נפש ע"י שם, דבדיבורו הויה מעשה, כמו שמשה רבנו ע"ה הרג את המצרית, ה"י חייב מטעם רוצח, ובשבת חייב משום תולדה דשוחט דהוצאת הנפש, עיי"כ. וכן הביא **בשו"ת שערי דעה** (ח"א סי' קצד) שם **מעשה רוקח** (ע"ה פ' מטות) בשם **נחלת בנימין** (מצוה קא) דבשבת היה אסור לשאול באורים ותומים, כיון שהיו האותיות בולטות או במצטרפות כדאיתא **ביומא** (ע"ג), ואת"ה הוי ככותב, עיי"כ.

אלא **ושב"ע** (שם) הקשה על ה**נחלת בנימין** ממה דאיתא **בעירובין** (מה) שדור המלך שלא באו"ת. ו**פרש"י** שבשבת היה. וכת' דע"כ שכתביבה הנעשית ע"י האו"ת היא בגדר חכמה יתירה דאי' **בשבת** (עד) דלטוות ע"ג בהמה בשבת פטור דאין דרך טווייה בכך, אע"ג דנשים חכמניות כך טוו במשכן, אי"כ ה"י י"ל דאין דרך כתיבה בכך, עיי"כ. **והדובב מישרים** (ח"ג סי' קט אות א) כת' ע"פ **תוס'** (ד"ה אג) די"ל דהשאלה באו"ת היתה בחול.

ובנשאל דוד (אפנהיים או"ח ח"ב סי' ט ד"ה ורף) כת' שיש קצת ראיה לזה מהמדאש שמואל (כ"א - כ"ב) כשבא אל אחימלך היה שבת וכתב לו באו"ת, אלא ודאי צ"ל כיון דכתיבה ממילא קאתי ליכא קפידא. ואין לומר דשרי כי הוי כתב שאינו מתקיים כי הרי אף בלכות כתב שאינו מתקיים אסור, ואין לומר דל"ה דרך כתיבה בכך, כי זה דרך כתיבה דידיה, כי ככה משפט האורים, אלא ודאי **כיון דלא קעביד מעשה מותר**, עיי"כ. ומה שמצינו בסי' רס"ו סעי' ב' שהמחמר דהיינו שעושה מלאכה ע"י שמנהיג אותה ע"י קולו עובר על איסור תורה, יש לחלק דשאני התם שמלאכה היא שהבהמה תעשה מלאכה עבורו ונמצא שדיבורו רק גורם שהבהמה תעשה המלאכה, אבל אין בגוף הדיבור מלאכה אלא בעשייה של הבהמה בלבד. ובדך זה כת' **ההר צבי** (הררי השדה סי' קעד).

והמהר"ש בהנהגותיו לספר **ארחות חיים** (על או"ח סי' שמ סי' ק) כתב לתרץ קושית השע"י מההיא דעירובין דכיון דמותר לחלל שבת בעיר המסוכה לספר מכ"ש דמותר לישאל באו"ת עיי"ש. והובאו דבריהם **בצי"א** (ח"ד סי' ל אות ט).

ובשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קפח) דן האם מותר לכבות בשבת דליקה ע"י סגולה כיון דלא עביד שום מעשה. וכתב שלפי **הלכות קטנות** הני"ל אין ראוי לעשות כן. ושבו כת' דכיון דע"י סגולה אינו עושה מעשה, אלא דהוא איתערותא לתתא כדי שיהי איתערותא לעילא הו"ל גרמא דגרמא ומותר, עיי"ש.

ד. עוד בענין הני"ל

ואכתי יש לדון בזה ע"פ **הרא"ש** (פסחים פ"ב סי' ג) שהקשה למ"ד דמרע"ה נפטר בשבת האידן כתב י"ג ס"ית באותו היום כמבואר במדרש (פרי וילך). **והח"ס** (ח"ו סי' כט) תירץ בשם **השל"ה** ה'ק' דהיה שם השבעת הקולמוס והגוף נח, ועיי"ש שהקשה למ"ד שביתת כלים דאוי' איך כת' ע"י קולמוס בשבת, ותירץ דלא גרע מכותב שמאלו דאין דרך כתיבה בכך, וגדולה מזה איתא **בשבת** (עד) דכל שהיא חכמה יתירה דאין זו דרך מלאכה, כ"ש בכה"ג עיי"ש. ומשמע דמלאכה ע"י דיבור אינה בכלל מעשה כי הגוף נח. וכן נ"י מהא דאיתא **בסנהדרין** (ק) דלוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת. ו**פרש"י** שביל שלא יזיקו ואין בכך משום צידה. וכת' **הבאר שבע** (שם) ע"פ רש"י דע"י לחישה ליכא מלאכה. ועיי"ש שתמה עליו. **והמרכבת המשנה** (ע"ז פ"א) יצא לדחות דברי הבאר שבע דכוונת רש"י דכיון שהוא בשביל שלא יזיקו אין כאן איסור צידה ומותר. ולפי דבריו יוצא שגם רש"י מודה דאיכא איסור בכה"ג, אלא שהתירו מפני הסכנה.

והגזע ישי (מעי' א אות א ד"ה האמנם לפני"ד ד"ה ואלם) תמה על המרכבת המשנה דאי"כ מה קמ"ל דהא אין לך דבר העומד בפני פקו"י. ופירש שכונת רש"י דמאי דכתב ואין בכך משום צידה אינו משום דלא עביד מעשה בידים רק עקימת שפתיים, אלא כוונת רש"י דאין דרך צידה בכך ולכתי שרי משום דהו"ל צידה שלא כדרכה ובמקום צערא דגופא איתרו. וכן הוא ב**בלבוש** (סי' שכה אות מה). ועפ"י כתב שיש לאסור לומר תורה לעוסק בספר יצירה לצרף איתויות השם ואברי אדם או בהמה, ומאן דעביד הכי בשבת עובר על איסור עשיית מלאכה דבונה ולש כי כן צורת המלאכה. **ובשו"ת כרם חמר** (אנקאואו ח"א סי' ג ד"ה וראיתם) תמה על הגזע ישי, דהרי אין זה אלא בונה דבר רוחני ולא היה כזה במשכן.

ועיי' בשו"ע (סי' שכח סעי' מה) שכת' לדוחשי' עד נחשי' ועקריב' בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה. וביאר המ"ב (סי"ק קמג) דאע"ג דעיי' הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתפסו, מ"מ מותר, דאין זה צידה טבעית, ע"כ. ומשמע שאין הדיבור סיבה לפטור אלא הלחש טבעי, וי"ל דטעם הפטור כי מחמת שאינו ע"פ הטבע אין התוצאה מתייחסת אליו אלא נחשבת כמלאכה שנעשית מאיליה. והקהלות יעקב (בי"ק סי' מה אות ב) פירש דבכה"ג נחשב כמעשה כלאח"י וכשאנו אלא ע"י סגולה י"ל שגם חז"ל לא גזרו, משא"כ בהא דהלכות קטנות הני"ל דשאני רציחה שאין פטור דכלא"י. ובדרי אמונה (שמיטה פ"א הי"ז ובה"ל ד"ה סוקרין) תמה על הקה"י דכלאח"י אסור עכ"פ מדרבנן וכאן מותר לכתחלה וע"כ שאין זה מלאכה כלל, ועוד כיון שהדך לעשות כן לכאוי אין זה כלאח"י וצ"ע, ע"כ. [וקושינו צ"ב דהלא הקה"י ביאר דבריו דכיון דאינו אלא ע"י סגולה י"ל דלא גזרו חז"ל. וכדבריו משמע מהפוסקים הני"ל להחיר בהא דאוי"ת והשבת הקולמוס כי אין דך מלאכה בכך אע"פ שבעלמא מלאכה כלאח"י אסורה מדרבנן]. ועיי' עוד במהריט"ף (סי' רמה) המובא בא"ר (סי' שטז) אולם יש לדחות דשאני התם דאינו צידה ממש.

ה. מלאכה ע"י דיבור כשמניע דבר אלקטרוני

מעתה י"ל שבני"ד בענין הפעלת מכשירים אלקטרוניים ע"י דיבור תלי בשיטות הני"ל, דאם נימא דכתיבה ע"י אוי"ת מחמת דיבור אינה בכלל מעשה כי הכתיבה ממילא קאתיא, וכך לדעת השלי"ה שמחמת שהגוף נח ליכא איסור, י"ל דה"ה בני"ד. אולם יש לחלק דשאני התם שאין הדיבור פועל ישירות אלא הדבר גורם לדבר רוחני שיפעל מחמתו, משא"כ בני"ד שעיי' דאורו מפעיל באופן שיש מעגל חשמלי הגורם לפעולת המכשיר. וכמו כן י"ל דבכה"ג אינו בכלל הפטור שישנו בצידה ע"י לחש, כי שאינו התם שאינו מעשה טבעי משא"כ בני"ד שהמכשיר פועל מחמת חכמת הטבע חשיב כאילו עשה בעצמו.

ו. פטור של מלאכה שלא כדרכה

אלא דאיתי יש לדון בזה ע"פ הסברא הני"ל בפוסקים דכל כה"ג כולל חכמה יתירה והוי מלאכה שלא כדרכה, כמו ששינו בשבת (ע"ד): הנה צמר שע"ג בהמה בשבת חייב כו"ב כהנא אמר אין דרך כו"ב דחכמה יתירה היא. ופרש"י חכמה יתירה, כדכתיב וכל אשה תעשה לעב, אבל להדיט - פטור, והוי כלאח"י, ע"כ. ועיי' בתוס' (ד"ה חכמה) דהעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם, ע"כ. ומשמע דאפילו אומן שעושה כן פטור כי בטלה דעתו. אולם הרמב"ם (שבת פ"ט הי"ז) כתב שהטוה את הצמר מן החי פטור שאין דרך גזיזה בכך ואין דרך נפוץ בכך ואין דרך טויה בכך, ע"כ. וכן סתם המ"ב (סי' שמ"ט אות ה). ואפשר שלפי דבריהם אומן חייב. ועיי' באגלי טל (גו"ז סי' ז בהגה) שכת' דאף לתוס' הוי כלאח"י רק לאנשים שאינם בעלי חכמה יתירה.

מעתה יש מקום לדון דה"ה בני"ד חשיב חכמה יתירה אי הפעלת המכשיר ע"י דיבורו תלוי בחכמה גדולה שרוב העולם אינו יודע לעשותה, אע"פ שהדיבור עצמו אינו חכמה יתירה וכחא דכתיבה דאוי"ת הני"ל. וכן מצינו בשערי דעה הני"ל שע"פ הפטור דחכמה יתירה צידד היתיר לדבר המצוי בזמנו, ושבו כתי' דיש לפקק בזה דכל שנתפשה הדבר מושגשים בו הרבה לא דמי להחיא דשבת שלא היו נוהגים בזה, ע"כ. ויש לדחות פקפוקו כי הרי הרגילות אינו אלא בשימוש המכשיר בלבד אבל עדיין החכמה יתירה המפעילו אינו בידי הרבים לעשותה. וצ"ע.

אלא דהתיירוני שיי"ל דמי' (ונידון של השערי דעה בענין דיבור בטלפון) לא דמי לטוה צמר שע"ג בהמה בשבת דחשיב מלאכה שלא כדרכה כי השינוי הוא בגוף מעשה המלאכה (הטויה), משא"כ בני"ד שהמעשה עצמו שהוא הדיבור אין בו חכמה יתירה וא"כ י"ל דחשיב מלאכה כדרכה אע"פ שהוא מפעיל דבר הפועל ע"י חכמה יתירה. ומה שצונו בענין כתיבה באוי"ת והשבת הקולמוס אינו דומה כי הדיבור פועל דבר שאינו טבעי וע"כ נחשב הדבר כשינוי, וכחא דמקהלות יעקב הני"ל, משא"כ בני"ד. ועיי'ן. מיהו אכתי יש לדון בזה כי עיקר דרכה של מלאכת בונה אינה אלא במעשה בידיים ולא ע"י קול וא"כ י"ל דאין לך שינוי גדול מזה. ועיי'ו' בבית יצחק (ש"ס) שכת' שאסור לדבר בשבת מול מכונית הפונוגראף (גרמופון) שהוא כלי שמחזיק הדיבור לימים רבים, מפני שמתהווה רשעו בשעה (של התקליט), והי"ל ככתוב. והקשה עליו בערוגת הבושם (אוי"ת סי' סח) דלא גרע מכותב כלאח"י בפיו וברגלו שאינו אסור מה"ת. וכן י"ל ע"פ הקהלות יעקב הני"ל. ועיי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ו בענין איסור הפעלת מכשיר דרך הליכה. שו"מ באג"מ (יו"ד ח"א ססי' קנט) שכת' שודאי אסור להפעיל אף ע"י דיבור מכוונה העושה מלאכה.

ז. ודבר דבר

ויש לדון לאסור בני"ד גם משום "ודבר דבר" כדאיתא בשבת (ק"ג) ובסימן ש"ז שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול, וכת' רש"י שכת' שעל כן אסור לומר דבר פלוני אנשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר. ותוס' (ש"ס ק"ג: ד"ה שלא) כת' ע"פ המדרש והירושלמי דאפי' בשי"ת דברים בטלים אסור להרבות.

ועיי' ברש"י במס' ע"ז (ב"ק כ"ו) שכתב שהטעם שאסור אמירה לעכו"ם בשבת הוא משום "ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיה פנ"ח פס' ג). ובמס' שבת (ק"ג: ד"ה מ"ט) כתב רש"י שהוא משום "שהנכרי נעשה שלוחו". ועיי' עוד טעם ברמב"ם (שבת פ"ו ה"א). אלא דלכאורה צ"ע בכמה גוונא שההיתר הפוסקים אמירה לנכרי ולא חששו להא ד"ודבר דבר", כגון אמירה לנכרי שיאמר לנכרי אחר וכדו' והרי אכתי יש איסור של ודבר דבר. והפמ"ג (סי' ש"ז מ"ז סי' א) הקשה איך היתירו במקום מצוה אמירה לנכרי והרי ודבר דבר הוא איסור תורה. והנה החת"ס (שבת ק"ג) בשם החו"י (סי' מט) כת' דאיסור ודבר דבר קאי אמצא חפצך, דהיינו לשכור פועלים וכדו', עבודת עבודה דחול, בהא אסור הדיבור מדאו', אבל לומר לעכו"ם להדליק לו נר וכדו' אע"ג דהמלאכה עצמה חמורה בסקילה, מ"מ אמירה לעכו"ם בזה אינה בכלל ודבר דבר דבר, אלא מדרבנן אמירה לנכרי שבות. ועפ"י כתב במלכים אמיניך (פ"א מה"ב) ליישב קושיית הפמ"ג. ולפ"י בני"ד בגוונא שעושה לצורך היום כע"פ א"י איסור תורה של ודבר דבר (ומשום הטעם דאסור באמירה לנכרי כי הוי כשלוחו בני"ד לא שייך זה במעשה ע"י מכוונה).

ח. האם כל הנסיעה נגזרת אחרי דיבורו

והנה בגוונא שמפעיל המכשיר ע"י לחיצה שיש מעשה, או אם שע"י קול גם חשיב מעשה, יש לדון אם מתייחסת למפעיל כל פעילות המכשיר הפועל באופן אוטומטי או רק ההפעלה בלבד.

והנה בנמוקי" (בי"ק ג' ברי"ף) הקשה בענין נזקי אש למי"ד דס"ל דאשו משום חציו, היכי שרינן להדליק נרות שבת בער"ש והרי הדלקתה הולכת ונגמרת בשבת, והוא כאילו הבעירה הוא בעצמו בשבת, ויישב דכמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה, וכן הדין לענין שבת דכי אתחיל מער"ש אתחיל וכמאן דאגמריה בידיים בהחוא עינדא דלית ביה איסור חשיב, ע"כ. ומבואר מדבריו דמחמת אשו משום חציו כל מעשה ההבערה מתייחס אליו משעת הדלקתו, וש"ה"ה במלאכת שבת. אלא דעיי' בחזו"א (בי"ק י"ד סי' יב ד"ה עוד, ועיי' באוי"ת סי' לו ד"ה החורש) שכתב בהא דא"כ נאמר אשו משו"מ בענין שבת אלא במלאכות שדרכן להיעשות מעצמן ובמשך זמן וכגון הבערה (שהאדם מוליך את האש ואח"כ היא דולקת מעצמה), אך במלאכות שדרכן להיעשות ע"י מעשה שיר של האדם אין דין אשו משום חציו. (ע"פ פ"א אות ג שבת (פכ"ט אות ג בהגה"ט, טו, טז וכו') ויש חולקים על הנמוקי"ם). ולפ"י בני"ד שבהפעלת המכשיר יש משום מלאכת בונה י"ל דלא שייך אשו משום חציו כי אינה דומה למלאכת הבערה, ועיי'ן. ואכמ"ל.

ט. שביית כלים (כלים הפועלים בשבת)

ומשום שביית כלים אין לאסור בני"ד, דמבואר בשבת (ח"ג) על הא דתניא מניחין מוגמר תחת הכלים וכי' לבית שמאי דאית להו איסור שביית כלים בדמנחי ארעא, מינה בשמע דלית הלל דלית להו איסור שביית כלים אפי' מנחי גומרי בכלי שרי. וכת' הטור (סי' רכג) דקני"ל דשביית כלים לאו דאוי'. וכת' עליו הב"י (ש"ס) דאינו מדויק דאפי' איסורא דרבנן לכתב, דהא לכתחלה שרי. וכן פסק השו"ע (ש"ס סעי' ה' רס"י רמ"ו). ועיי' בב"ח (סי' רמ"ב אות ב), בחת"ס (אוי"ת סי' ס' וחי' שבת ת"י) ובצ"ח (סי' כ"ב פ"ט אותיות ג-ה).

י. כמקום הצלה מפני פקודת נפש

מעתה יוצא שיש איסור בהפעלת מכשיר חשמלי כגון רכב אוטונומי אף כשמפעילו ע"י דיבורו, ואפשר דבכה"ג חשיב מעשה גמור. וכשמפעילו ע"י לחיצת כפתור יש משום בונה לדעת החזו"א. אלא שנראה שיש להעדף רכב זה בשעת היתר כי חילול שבת מפני פקי"נ כגון לידה וכדו' וכן באופן זה אין ניתן למעט בעשיית מלאכות משא"כ ברכב רגיל של משום הבערה לכוי"ע בכל רגע ורגע שנוסע. וכמו כן ברכב זה ניתן לעשות פעולת ההפעלה בשינוי ע"י לחיצה בכך יד וכדו' (ואע"פ שאין בזה שינוי בתוצאה אכתי חשיב שינוי. וכמו שבארנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון רנ"ג), משא"כ ברכב רגיל שבשעת הנהיגה אסור לשנות מחמת סכנה.

מסקנת הדינא

א' אסור בשבת להפעיל מכשיר חשמלי אף באמצעות דיבור. ועל כן אסור לנסוע ברכב אוטונומי אף כשהפעלתו ע"י מה שהגיע למקום חפצו אינה אלא ע"י לחיצת כפתור או ע"י דיבור. ב' במקום צורך פקי"נ כגון לידה וכדו', אם בידו לנסוע ברכב כזה עדיף להשתמש בו כי באופן זה בידו למעט בעשיית מלאכות, ובדרך כלל אף ניתן לעשות המלאכות הנצרכות בשינוי כשיש צורך בלחיצת כפתור (והמשך הנסיעה נעשה לא מעשה). ג' רכבים שיש להם אופציה לנהיגה אוטונומית רק לצורך תינה, יש להעדף בשעת פקי"נ להשתמש באופציה אף דין לחנות (כשיש צורך בכך כגון שבלא"ה לעול לחסות מעבר הגעת חולים לבה"ח).

בלחש, והזכיר דברי הגמ' דחנה, נראה דלא הוכיח כן מעצם הדין הנוכח בגמ', אלא מחמת טעם הדין, דכשהוא מרים קולו בתפלתו נראה כאילו אין הקב"ה שומע תפלתו בלחש, והאי טעמא שייך לצורה בכל תפילה. ועל כן כתב לבאר דבתפילה בשעת צרה איכא טעמא להתפלל בקול. [ובזה נתיישב טעם הדין עם דברי הזוהר וכתב ר' ביפא לבל].

ובחסד לאלפים (סי' ק"א סי"ד) כת' - יש מי שצדד לומר דגם כשמתפלל תפילה פרטית על צרתו קולו לא ישמע, דוגמת חנה שהיתה מתפללת על צרתה כי בן אין לה, וכתבי' ביה (קולה לא ישמע. אבל בזוהר יש על הפס' "צעקו וה' שמע" דצעקה היינו דמרי' קליה מגו עתקיה, עיי' שמפליג בשבח. וכתבי' (ויה"ג) ויקראו אל א-להים בחזקה. והבוחר יבחר לפי מה שהוא אדם כאשר יכול לכונן יותר. ע"כ. והובא בבכ"ח (סי' ק"ג).

ג - ולענין שאר תפילה שאינה בעת צרה, לכאוי נראה דלכו"ע יש לאומרה בלחש, מחמת טעם הדין דכל שמרים קולו נראה כאילו ח"ו אין הקב"ה שומע תפלתו בלחש, כנזכר במבמ"ט.

ויעויין במשנ"ב (סי' ק"א סי"ק ז) שכתב - ואפי' בפסוקי דזמרה טוב שלא להרים קולו, כי הקב"ה שומע בלחש, ולא כאותם המגביהים קולם יותר מדי. ע"כ. ונראה מלשונו דא"צ לאומרם דוקא בלחש כתפילת י"ח, אלא דלא יריס קולו.

והנה המלאכה סי' קל"ד סי"א דכתב דתפילת והוא רחום אומרים אותה בקול רם ומעומד. והרמ"א שם כתב דאומרים אותו בלחש. וכתב בזה המשנ"ב (ש"ס סי' ק"ה) בלחש - כמו בתפילת י"ח שאומרים אותו בלחש, וטעם דעה ראשונה כדי לרעור הכונה. והנראה נהרא ופשטה בענין זה. ע"כ.

ולכאוי היה אפשר לומר דח"ו בכל תפילה, אולם יעוי' במטה רש"י (דין שני וחמישי ושני סי' ק"ב) שכתב - זקנים תקנו והוא רחום כל אחד חלק, ובכל חלק י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות, וע"כ אומרים אותה בעמידה ובלחש. ע"כ. ומבואר דתפילת והוא רחום איכא טעם מיוחד לאומרה בלחש.

ומקור דברי המחבר הם מדברי מהר"י אבנהב בשם הגאונים (כמבואר בב"י ש"ס), ואפשר דטעמם כסברת המבמ"ט להורות שהוא מכיר ומרגיש הצער שהוא בו (מחמת טעמו) ואין מי שיצילהו כי אם הוא יתברך. ויעויין ברמב"ן בסוף פרשת בא שכתב - וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפני בריותך אנחנו, וזהו כוונתם במה שאמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב ה"א) ויקראו אל א-להים בחזקה (וינה ג"ח) מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול, לצינא נצחא בלשא. (ולפנינו בירושלמי ליתא להאי לישנא).

ומבואר בדבריו דיש ענין בהגבנת הקול בתפילה, ונראה מסתימות דבריו דהיינו בכל תפילה ולא רק בתפילה בעת צרה [ועיי' היינו שאר התפילה מלבד תפילת י"ח]. וזה דלא כנראה מדברי הפוסקים הנוכרים. העולה לדינא - נחלקו האחרונים באדם המתפלל על צרתו אם עדיף שיתפלל בלחש או בקול רם, ועל כן למעשה נראה דיתפלל באופן שיותר מעורר וכוונתו.

פניני מוסר

עניני שבת קודש

הכנת הנפש לשבת (ו)

ענין אמירת שיר השירים דוקא בערב שבת - "הביתוי החוק ביותר לעת פניא דמעלי שבתא הוא מנהג ישראל קדושים לומר שיר השירים בעת הזאת. כל ענין שיר השירים הוא גבוה מעל גבוה, כמאחז"ל (ידים פ"ג מ"ה) שכל העולמים קודש ושיר השירים קודש קדשים, ואין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל...

והביאור בזה, לפי ששיר השירים הוא גילוי המידה המיוחדת והגדולה ששררה להאבה בין קוב"ה וישראל, דבכל המקראות שבתורה והנבואה מציינו את תחילת האבה של אב לבנים... אבל בשיר השירים נתחדשה בחי' חדשה באהבת קוב"ה וישראל, בחי' תחולת אהבה אני, שהוא הביתוי לגודל אהבת כנסת ישראל לדודה עד כי כלתה נפשה באהבה, וכן גודל אהבת הקב"ה לישראל" (נתיבות שלום עמ' מא)

- "ולכן אומרים שיר השירים בהכנס השבת קודש, שכולה דביקות בה' בבחי' כנסת ישראל היא בן זוגך בפניא דמעלי שבתא, שזה הזמן המתאים ביותר לאמירת שיר השירים שאז הם בבחי' חתן וכלה". (ש"ס) נערך ע"י מהב"ר סדרת "עבודת המועדים"